

Jasminka Ledić i Ivana Miočić, ur., *Nekako smo bili puno više dica.*
Fragmenti sjećanja na djetinjstvo u Hrvatskoj sredinom 20. stoljeća.
 Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2025., 223 str.

Na kraju svoje duge karijere (42 godine rada na Odsjeku za pedagogiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci), profesorica Jasminka Ledić okupila je svoje bivše studente, neki od kojih su danas njezini nasljednici, te zajedno s njima i s drugim kolegicama ispisala i su-uredila jednu, kako se u uvodnome poglavlju ističe, *lijepu knjigu*. Ljepotu knjige urednice nalaze u njezinu naslovu, grafičkom uređenju te u samoj temi. Dodala bih i da je knjiga *lijepa* i zbog reprodukcije brojnih fotografija (za koje je šteta da u potpisu ne sadrže barem okvirno razdoblje i mjesto snimanja) i zaigranih životopisa šest autorica na samome kraju.

Istaknula bih još nekoliko „lijepih strana“ ove knjige. Ona je, prije svega, zao-kruživanje jedne uspješne akademske i nastavničke karijere i iznimno svjedočanstvo intenzivnoga dvadesetogodišnjeg rada sa studentima u okviru kolegija „Povijest djetinjstva“ kojega je profesorica Ledić kreirala u akademskoj godini 2004./2005. na Odsjeku za Pedagogiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci. U posljednjih deset godina kolegij je obnašala u suradnji s Ivanom Miočić, su-urednicom knjige. Tematski, zbornik se bavi jednim relativno neistraženim područjem na razmeđu povijesti i pedagogije – poviješću djetinjstva u Hrvatskoj u pedesetim godinama prošloga stoljeća. No, još više od sadržajnoga doprinosa relativno slabo istraženom temi u hrvatskom kontekstu, valja istaknuti njezin metodološki i obrazovni doprinos što je čini „lijepom“ u specifičnom, znanstveno-didaktičkom smislu. O svakome od tih aspekata bit će riječi u nastavku.

Ovo je knjiga tima pedagoginja s kulturnoantropološkim senzibilitetom. Kvalitativna istraživačka metoda polustrukturiranih intervjua, životne priče, pojedinačna iskustva i glasovi, verbatim prijenos kazivanja sudionika istraživanja – sve su to elementi kulturnoantropološkoga istraživačkoga i prikazivačkoga alata kojima se služe autorice. Oni su dio metodološkoga aparata pomoću kojega se provodio kolegij „Povijest djetinjstva“ i nalaze se u podlozi 199 studentskih intervjua analiziranih u knjizi. Karakteristična za studentski zadatak polustrukturiranoga intervjua bila je još jedna okolnost – studenti su za svoje istraživanje povijesti djetinjstva većinom odabrali razgovor sa svojim bakama i djedovima o njihovom djetinjstvu. Time knjiga dobiva još jednu kulturnoantropološku, zapravo etnografsku vrijednost jer su studenti egzistencijalno i emocionalno bili uključeni u svoj seminarski zadatak. Etnografska terenska praksa, naime, potvrđuje da istraživanje s emocionalnim angažmanom ostaje ne samo trajno u sjećanju istraživača već i da može poboljšati kvalitetu istraživanja/rada. Oboje se dogodilo i u ovom slučaju, a u nekim je priložima urodilo i reflektivnim autorskim osvrtom (izrazito u poglavlju J. Ledić, „Odnosi u obitelji: *Sad je sve drugačije*“). Nekadašnji studenti su godinama nakon pohađanja kolegija rado sudjelovali u nastajanju knjige, a neki su napisali i *lijep*e priloge o djetinjstvu svojih baka (Lea Golub: „*Nigdar ni bil kie diete ni bil* – pogled u djetinjstvo u Hrvatskom zagorju“ i Valnea Siljan: „*Nekada je bilo puno bolje nego sada* – djetinjstvo i odrastanje u Pothumu Plaščanskome“). Valja istaknuti i vrlo uspješnu strategiju urednica da se knjiga osloni na duge citate iz iskaza sudionika istraživanja u govoru u kojemu su prikupljeni; takav je pristup omogućio čitatelju da dublje uroni u dijelove intervjua i bolje razumije životne okolnosti unutar kojih su sudionici odrastali.

Nakon uvodnoga uredničkog teksta slijedi poglavlje „Kako smo istraživali povijest djetinjstva“. U njemu urednice daju iscrpan opis studentskog istraživanja za potrebe kolegija „Povijest djetinjstva“ i materijala koji su izradile za intervjuiranje (*Protokol za provođenje polustrukturiranoga intervjua*) i transkripciju (*Protokol analize i transkribiranja intervjua*), oba su u prilogu knjizi. Opisuju se temeljna obilježja uzorka od 199 intervjua, npr. omjer žena i muškaraca, regionalno podrijetlo i obrazovanje intervjuiranih. Kako bi razumjele što se iz iskustava istraživača (studenata) „može naučiti o provođenju kvalitativnog istraživanja i što bi moglo pomoći u usavršavanju kompetencija studenata za istraživanje i rad u struci“ (str. 15) urednice su provele i dodatno istraživanje iskustava studenata koji su u sklopu kolegija provodili istraživanje povijesti djetinjstva (*online* upitnik je također u prilogu knjige).

Podaci dobiveni odgovorima 114 studenata prikazani su u pedagoški i didaktički jedinstvenom poglavlju „*Te su suze zapravo bile radosnice jer jako dugo nije ni s kim pričala o njoj tako važnim i lijepim uspomnama* – iskustva studenata i sudionika u provođenju istraživanja tradicijskog odgoja“ autorice Ivane Miočić. Ovo je poglavlje

ujedno i dokument o jednom izvrsnom nastavnom konceptu i o dosegima kvalitativne istraživačke metode usmene povijesti, ali i posveta svim studentima sudionicima istraživanja i njihovim refleksijama o vlastitom istraživačkom procesu i povijesti odrastanja i odnosa u vlastitoj obitelji i u širem društvu prethodnih epoha. Ono svjedoči o osobnom i profesionalnom rastu studenata kroz sudjelovanje u nastavnim i istraživačkim procesima, što je iznimna pohvala njihovim profesoricama, urednicama knjige.

Treće poglavlje knjige, „*Prošlost je strana zemlja: tamo čine stvari drugačije*“ (autorice J. Ledić) daje pregled ključnih djela iz povijesti obitelji i djetinjstva u europskom i hrvatskom kontekstu. Interdisciplinarnoj temi autorica pristupa interdisciplinarno služeći se radovima povjesničara, etnologa, kulturnih antropologa, pedagoga i sociologa. Širina zahvaćenog disciplinarnog opsega je impresivna i iznimno vrijedna u sredini u kojoj se interdisciplinarnost češće proklamira nego prakticira. Slijedi još jedno poglavlje iste autorice („*Odnosi u obitelji: Sad je sve drugačije*“) u kojemu je obimna građa od 199 intervjuja podvrgnuta pomnoj tematskoj analizi s osloncem na naputke dviju psihologinja, Virginie Brown i Victorie Clarke. Analizirajući intervjuje kroz deset „organizirajućih tema“ o obiteljskim odnosima, J. Ledić zaključuje da su obiteljske odnose u izrazito skromnim i oskudnim okolnostima ruralnih prostora četrdesetih i pedesetih godina prošloga stoljeća ponajviše karakterizirali poslušnost, poštovanje i autoritet starijih osoba.

Poglavlje koje potpisuju Nadja Čekolj i Sofija Vrcelj („*Ja se škole sjećam se po najboljim, se najviše – pogled iznutra na različite obrazovne puteve djevojčica*“) tematizira djetinjstvo i odrastanje iz očišta pedesetak djevojčica rođenih između 1930-ih i 1950-ih godina uspoređujući trajektorije žena koje nisu završile osnovnu školu (oko osamdeset posto uzorka) i žena s visokom stručnom spremom.

U fino tkanje ove knjige utkana je još jedna nit. U nekoliko poglavlja J. Ledić najavljuje interes koji tema djetinjstva sredinom 20. stoljeća ima za suvremeni trenutak i istraživanje djetinjstva danas, kad se govori o „nestanku djetinjstva“ i o zamjeni iskustvenoga djetinjstva virtualnim svijetom ekrana o čemu je podosta kontroverzi u SAD-u izazvao socijalni psiholog Jonathan Haidt u knjizi objavljenoj 2024. godine (*The Anxious Generation: How the Great Rewiring of Childhood is Causing an Epidemic of Mental Illness*). Pitanje koje postavlja autorica/urednica je isto ono koje je stotinjak godina prije nje, istražujući odrastanje na jednom otoku u američkoj Samoi, postavila ikona rane američke kulturne antropologije, Margaret Mead: što Amerikanci mogu naučiti iz iskustva odrastanja na dalekom pacifičkom otoku? J. Ledić postavlja pitanje što možemo naučiti danas u Hrvatskoj iz vlastite prošlosti djetinjstva. Kako nam ta znanja mogu pomoći razumjeti sadašnjost i izazove budućnosti djetinjstva i odrastanja u Hrvatskoj? Obje autorice inspirirane su alternativnim oblicima odrasta-

nja, jedna na sasvim drugom kraju svijeta, druga u povijesnim oblicima djetinjstva vlastitoga prostora. U zaključnom poglavlju („*Stalna na tom svijetu samo mijena jest*“), J. Ledić ne nudi jednoznačan odgovor, ostavljajući čitateljima da se sami opredijele možemo li ili ne nešto „od iskustava naših starih“ upotrijebiti u suvremenom društvu.

Akademkinja Jasna Čapo